

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: حقوق جزا و جرم شناسی

عنوان:

تصرف غیر قانونی در اموال عمومی و دولتی

استاد راهنما:

دکتر هوشنگ شامبیاتی

استاد مشاور:

دکتر محمد صالح ولیدی

نگارش:

سید حمیدرضا حسینی

پائیز ۱۳۹۰

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده.....	۱
مقدمه.....	۲
فصل اول: کلیات.....	۱۳
گفتار اول(واژه شناسی و مفاهیم.....	۱۴
گفتار دوم) مسئولیت های ناشی از تکالیف کارکنان دولتی و اقسام آن.....	۲۸
گفتار سوم) تشخیص بین مسئولیت شخصی مستخدم و مسئولیت دولت.....	۳۱
فصل دوم: ارکان تشکیل دهنده جرم تصرف غیر قانونی در اموال دولتی و بررسی جرایم مشابه.....	۳۳
گفتار اول)رکن قانون.....	۳۴
گفتار دوم:رکن مادی(رفتار(عمل) مرتکب(فعل-ترک فعل)).....	۴۳

گفتار سوم: رکن معنوی ۴۹

فصل سوم: مصادیق جرم تصرف غیر قانونی ۵۶

فصل چهارم: شرایط و اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم تصرف غیر قانونی و مراجع

رسیدگی به آن ۸۶

گفتار اول: شرایط اوضاع و احوال لازم برای تحقق جرم ۸۷

گفتار دوم: مرجع رسیدگی به جرایم تصرف غیر قانونی ۱۱۸

منابع ۱۲۹

چکیده :

با پیشرفت جوامع که حاکمیت دولت ویژگی بارز آن است، انتظام امور اداری و حفظ و نگهداری اموال و وجوه دولتی و عمومی از اهمیت خاصی برخوردار شده است.

تا آنجا که در جمهوری اسلامی ایران، اصولی از قانون اساسی، مانند (اصل ۵۳ و ۵۵) به آن اختصاص یافته است. این امر و ضرورت حمایت از اموال و برنامه های مالی مصوب دولت، مقدر را بر آن داشته است تا به عنوان ضمانت اجراء برای اعمال و اقدامات خود سرانه مسئولان و مأموران اجرایی، عنوان مجرمانه تعیین و مجازات مقرر کند.

تصرف غیرقانونی، به عنوان یکی از تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت، علاوه بر وجوه یا اموال دولتی و عمومی، نظام اقتصادی و اداری کشور را نیز تهدید می کند.

در حقوق جزای اختصاصی، اصطلاح تصرف غیرقانونی عبارت است از استفاده و مصرف

غیرمجاز کارمندان و مأموران دولتی از وجوه یا اموال سپرده شده به آنان و یا اهمال و تفریط

در نگهداری از آنها، رفتار مرتکب در جرم تصرف غیرقانونی، فعل یا ترک فعلی است که به

نحو عمدی یا غیرعمدی (تقصیر جزائی) به صورت استعمال، مصرف، ایجاد تعهد زاید یا

اهمال و تفریط، ظهور پیدا می کند.

کلید واژگان : جرایم دولتی، تصرف غیرقانونی، اختلاس، کارکنان دولت، اموال عمومی و

دولتی، اهمال، تفریط، تضییع حقوق.

مقدمه :

جرم یک پدیده اجتماعی است و برگرفته از بطن جامعه، تمامی جوامع بشری، از جوامع بدوی تا جوامع صنعتی امروزی، با این پدیده سر و کار دارند به طور حتم می توان گفت : که هیچ جامعه ای وجود ندارد که عاری از بزهداری باشد با پیشرفت جوامع و حرکت آن به سوی مدنیت و تشکیل دولت ها، وزارتخانه ها و ادارات دولتی، به تبع آن جرایم جدیدی نیز بوجود آمد که از جمله آنها جرم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی توسط مستخدمان آن است.

این جرم در معنی عام خود نوعی خیانت در امانت مأموران دولتی نسبت به اموال دولتی است؛ بنابراین ادله حرمت شرعی جرم خیانت در امانت نیز شامل آن می شود.

از دیدگاه اسلام حفظ اموال بیت المال از اهمیت بسزایی برخوردار است، و در آیات متعددی از قرآن کریم به حفظ امانت داری تأکید فراوانی شده است و همچنین احادیث فراوانی از پیامبر اسلام (ص) و ائمه معصومین (ع) در این خصوص وارد شده است. از جمله آیه شریفه ۵۸ از سوره مبارکه نساء که می فرماید: «ان الله یا مرکم ان تودوا الامانات الی اهلها...».

یعنی خداوند به شما امر می کند که امانات را به صاحبانش باز پس دهید.

سابقه تقنینی در خصوص جرم انگاری این موضوع در حقوق ایران به قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ بر می گردد.

مقتن در ماده ۱۵۲ قانون مذکور که به جرم اختلاس پرداخته بود، جرم تصرف غیرقانونی را نیز مورد تصریح و اشاره قرار داده بود یعنی حکم هر دو جرم را یکسان و در یک ماده بیان

کرد ه بود ولی یا اصلاح قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۵ مقنن در ماده ۱۵۳ حکم جرم تصرف غیرقانونی و مجازات آن را بیان نمود.

بعد از انقلاب اسلامی ایران با تصویب قانون تعزیرات در سال ۱۳۶۲ ماده ۷۶ آن قانون جانشین ماده ۱۵۳ فوق الذکر گردید و به تعیین مجازات این جرم پرداخت، سپس با تصویب قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ مقنن در تصویب ماده ۵۹۸ مجازات این جرم را بیان نمود که در حال حاضر عنصر قانونی این در حقوق ایران است.

ولی قانونگذار در هیچ کدام از قوانین مذکور هیچ گاه این جرم را تعریف نکرده و فقط به ذکر مصادیق آن اکتفاء نموده است.

قانونگذار برای حفظ منافع عمومی و پاسداری از اموال و دارائی های ملی و دولت، به منظور ایجاد یک نظم اقتصادی و مالی در کشور و همچنین برای جلوگیری از سوء استفاده ی کارکنان و مأموران دولتی از وجوه یا اموالی که در اختیار آنها قرار دارد، مقرراتی را وضع کرده است.

از آن جمله می توان به مقررات راجع به جرم تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی و عمومی اشاره کرد که در این مورد علاوه بر قوانین متفرقه، به طور صریح عنوان مذکور در ماده ۵۹۸ ق. م. ا. پیش بینی شده است. این ماده بدون ارائه تعریفی از این جرم، صرفاً به ذکر مصادیق و مجازات آن پرداخته است.

بنابراین برای تبیین محدوده شمول این جرم، لازم است تعریف جامع و مانعی از آن ارائه شود تا ابهامات موجود از حیث موضوع جرم، شخصیت و رفتار مرتکب مرتفع گردد.

در این تحقیق، با رعایت قواعد کیفری شناخت جرم و اصول حاکم بر تعیین مجازات ها و با استفاده از نظریه های حقوقدانان رشته جزا، سعی در رفع این نقص قانونی شده است.

شایان ذکر است که در طبقه بندی جرایم، این جرم از تعدّیات مأموران دولتی نسبت به دولت محسوب می شود و در ردیف جرایمی مانند اختلاس قابل بررسی است ولی باید توجه داشت که با آنها تفاوت های اساسی نیز دارد.

جرم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی و عمومی یکی از جرایم تعدّیات مأموران دولتی علیه دولت است، و از جرایم خاص کارکنان دولت است.

قانونگذار جهت حمایت و حفاظت از اموال متعلّق به دولت و عمومی و جلوگیری از تعرض به آنها، به ضمانت اجراهای کیفری، مدنی و اداری و انتظامی متوسل شده است؛ فلسفه این عکس العمل اجتماعی، سهولت دسترسی به اموال دولتی و عمومی است که به مناسبت شغل و وظیفه به کارکنان دولتی سپرده شده است.

ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ بدون ارایه تعریفی از این جرم صرفاً به ذکر مصادیق و مجازات آن بسنده کرده است.

این ماده به علّت جامعیت و گستردگی و دامنه فراگیر شمول آن، از اهمیت بسزایی برخوردار است.

بنابراین برای تبیین محدوده شمول این جرم لازم است تعریفی جامع و مانع از آن توسط مقنّن ارایه گردد تا ابهامات موجود از حیث موضوع جرم، شخصیت مرکز و رفتار مرتکب آن مرتفع گردد.

با توجه به ماده ۵۹۸ قانون مذکور می‌توان چنین تعریفی از این جرم ارائه کرد.

« تصرف غیرقانونی عبارت است از استفاده غیرمجاز کارکنان دولتی و مؤسسات مذکور در ماده ۵۹۸ ق. م. ا. از اموال متعلق به آن مؤسسات یا اشخاص که بر حسب وظیفه به آن سپرده شده بدون قصد تملک به نفع خود یا دیگری و همچنین تضییع اموال مذکور به علت اهمال یا تفریط این اموال».

این جرم از جرایم مقید به نتیجه است و بر دو نوع عمدی و غیرعمدی تقسیم می‌شود و رفتار مرتکب در آن به صورت فعل و ترک فعل محقق می‌گردد.

مراجع متعددی نیز صلاحیت رسیدگی به این جرم را دارند: ۱- دادگستری به عنوان مرجع عام و رسمی رسیدگی به کلیه جرایم، ۲- دیوان محاسبات کشور به نمایندگی از قوه مقننه و به منظور حمایت از بیت المال، ۳- سازمان بازرسی کل کشور در اجرای حق نظارت قوه قضائیه بر حسن جریان امور و رعایت صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری، ۴- هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت.

الف) بیان مسئله :

به موجب ماده ۵۹۸ ق. م. ا. تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی و عمومی جرم محسوب و مرتکب آن قابل تعقیب و مجازات است. حال برای تحقق این جرم و امکان تعقیب مرتکب سؤالاتی مطرح می‌شود که :

اولاً) مرتکبان این جرم چه کسانی هستند و شرایط تحقق آن چیست؟

ثانیاً) آیا موضوع این جرم مطلق اموال است یا فقط شامل وجوه و اموال منقول می باشد؟

ثالثاً) رفتار مرتکب در عنصر مادی فقط فعل است یا ترک فعل نیز می تواند رفتار مجرمانه

این جرم باشد؟

رابعاً) آیا منظور از تصرف غیرقانونی تصاحب وجوه یا اموال دولتی و عمومی به نفع

شخص مرتکب یا دیگری است؟

در ضمن سئوالات فرعی دیگری هم وجود دارد مثل اینکه آیا ورود ضرر بالفعل به دولت در

تحقق این جرم لازم است یا خیر؟ یا تصرف غیر قانونی چه تفاوتی با جرایمی مثل اختلاس یا

خیانت در امانت دارد؟

۱- فلسفه جرم انگاری بزه تصرف غیرقانونی چیست؟

۲- آیا جرم شناختن تصرف غیرقانونی به نحو غیر عمدی عادلانه است یا خیر؟

۳- آیا مجازات معین شده برای تصرف غیرقانونی متناسب است یا خیر؟

۴- آیا انتفاع مرتکب جرم یا ورود ضرر به دولت در تحقق جرم شرط است، یا خیر؟

۵- آیا رفتار مرتکب فقط به صورت فعل مثبت است یا ترک فعل نیز می تواند تشکیل دهنده

رفتار مجرمانه جرم تصرف غیرقانونی باشد؟

۶- موضوع این جرم چیست و چه خصوصیتی دارد؟

ب) ارائه فرضیه :

برای پاسخ به سئوالات مذکور چند فرضیه ارائه می‌گردد تا در ضمن مباحث، صدق و سقم آنها روشن شود.

(۱) مرتکب در این جرم باید کارمند دولت یا مأمور به خدمات عمومی باشد و در عنصر مادی، شرط تحقق جرم تصرف غیرقانونی، سپردن وجوه یا اموال به کارکنان دولت و مأمورین به خدمات عمومی است و در عنصر روانی قصد برداشت و تصاحب وجوه یا اموال دولتی به نفع خود یا دیگری شرط نیست.

لیکن تعلق وجوه یا اموال به دولت از شرایط تحقق این جرم است.

(۲) اموال موضوع جرم تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی و عمومی منحصر به اموال منقول نیست.

(۳) رفتار مرتکب در این جرم می‌تواند به صورت فعل و یا ترک فعل باشد.

(۴) منظور از تصرف غیرقانونی در این جرم قصد خارج کردن دائمی موضوع از استیلائی دولت و عموم نیست بلکه شامل هر نوع استفاده غیرمجاز یا تقصیر جزایی (اهمال یا تفریط) می‌گردد. در حالیکه در جرم اختلاس، شرط تحقق جرم، قصد خارج کردن وجوه یا اموال از استیلائی دولت و عموم است.

با اینکه در جرم خیانت در امانت، وجود قصد اضرار به غیر برخلاف جرم تصرف غیرقانونی ضرورت دارد.

۱- تعرض کارکنان و مستخدمان دولت به اموال دولتی و عمومی که در دست آنها به نحو امانی می‌باشد، علاوه بر رواج بی‌اعتمادی و بدبینی مردم، نسبت به مستخدمان دولتی، موجب

اخلال در نظم اقتصادی و امر مدیریت مالی دولت می گردد لذا قانونگذار برخورد با متعرضین به اموال دولتی و عمومی را ضروری دانسته و آن را جرم محسوب کرده و برای آن ضمانت اجرای کیفری، مدنی، اداری و انتظامی تعیین نموده است.

۲- جرم انگاری تصرف غیرقانونی اعم از عمدی و غیر عمدی توسط مقتدای ایران اقدامی موجه بوده است زیرا چنانچه تصرف غیرقانونی به نحو غیر عمدی جرم شناخته نمی شد، کارمندان دولت اموالی را که بر حسب وظیفه به آنان سپرده شده بود، چه بسا از آن مواظبت کافی نمی نمودند و سالانه در اثر اهمال یا تفریط کارکنان دولت اموال بسیاری از دولت تضییع می گردید و لطمات جبران ناپذیری بر اموال بیت المال وارد می شد.

۳- مجازات معین شده برای این جرم خفیف بوده و نمی تواند بازدارنده باشد تعیین مجازات بایستی با در نظر گرفتن میزان اموال تصرف یا تضییع شده و یا میزان انتفاع مرتکب باشد، همچنانکه در ماده ۱۵۳ قانون مجازات عمومی اصلاحی سال ۱۳۵۵ تعیین شده بود.

۴- انتقال مرتکب جرم یا ورود ضرر مالی به دولت شرط تحقق این جرم نمی باشد زیرا هدف اولیه مقتدای حفظ نظم اقتصادی و مالی دولت و حمایت از برنامه های دولت است و جلوگیری از ورود ضرر مالی به دولت در اولویت دوم است و ماده ۵۹۸ ق. ا. م. نیز انتفاع مرتکب از اموال دولتی و سایر مؤسسات مندرج در آن ماده را به عنوان تشدید مجازات (محکوم شدن به جزای نقدی معادل مبلغ انتفاعی) قلمداد نموده است نه شرط تحقق جرم.

۵- رفتار مرتکب در این جرم به صورت فعل و ترک فعل محقق می گردد.

۶- موضوع جرم تصرف غیرقانونی عبارت است از : وجوه نقدی، اسناد، حوالجات، مطالبات، سهام، اوراق بهادار و سایر اموال دولتی و شخصی.

خصوصیات موضوع این جرم عبارتند از : ۱- تعلق مال یا وجه به دولت یا عموم (تعلق اعم از مالکیت، حق تصرف و ذیف بودن است)، ۲- اموال حسب وظیفه به کارمند سپرده شده باشد، ۳- و آن اموال دارای ارزش مالی و اقتصادی و مبادله ای باشد.

ج) هدف تحقیق :

هدف از نگارش این تحقیق بررسی، تجزیه و تحلیل عناصر متشکله این جرم و جرایم در حکم تصرف غیرقانونی، همچنین بررسی و مشخص نمودن مراجع ذیصلاح و رسیدگی کنند.

به این جرم و بررسی مرتکبین این جرم که از چه قشری از جامعه هستند؛ چونکه نرخ بالایی از جرایم تعدی مأموران دولتی نسبت به دولت را این جرم تشکیل داده و سالانه پرونده های زیادی در این خصوص در محاکم دادگستری مطرح می گردد؛ لذا لازم دانستم در این خصوص به بررسی مواد قانونی در قوانین متفرقه در خصوص این جرم بپردازم و آرایه پیشنهادهایی که مفید به نظر می رسد.

کارکنان دولت و مأمورین به خدمات عمومی به لحاظ طبع کار خود، وجوه یا اموال دولتی و عمومی را در اختیار دارند. به همین جهت و به طور طبیعی امکان استفاده غیرمجاز یا در غیر موارد معین شده از سوی قانونگذار از این وجوه یا اموال وجود دارد.

جرم تصرف غیرقانونی در حال حاضر درصد بسیار بالایی از جرایم تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت را در محاکم دادگستری به خود اختصاص داده است.

به همین منظور، بررسی و تحلیل مقررات موجود درباره این جرم، به خصوص مفاد ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی و چگونگی انطباق مقررات آن با اعمال ارتكابی کارکنان دولت، در این تحقیق مورد توجه قرار گرفته است.

از طرف دیگر، برخی از حقوقدانان این جرم را به طور اجمالی در قالب جرم اختلاس بررسی کرده و عده ای نیز آن را نوع خاصی از جرم خیانت در امانت مأمورین دولتی می دانند.

در حالیکه بین این جرم با اختلاس و خیانت در امانت تفاوت های اساسی وجود دارد. بنابراین ضرورت دارد که این جرم نیز مانند سایر جرایم، با دقت او براساس موازین حقوق کیفری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد.

با توجه به مطالب یاد شده، هدف اساسی از نگارش این تحقیق تحت عنوان تصرف غیرقانونی در اموال دولتی (بررسی و تحلیل ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی) این است که با تجزیه و تحلیل ارکان تشکیل دهنده این جرم، به رفع ابهام و اجمال ماده بپردازیم و ضمن بیان تفاوت های جرم تصرف غیرقانونی با اختلاس و خیانت در امانت و تشابه آن با جرایم در حکم تصرف غیرقانونی در نهایت با ارائه پیشنهادهایی در جهت تقویت نقاط قوت و رفع نقاط ضعف مقررات موجود بکوشیم. قابل ذکر است که موضوع جرم تصرف غیرقانونی قابلیت تحقیق در

ابعاد مختلفی را دارد. لکن در این تحقیق، از منظر عنصر اصلی قانونی این جرم یعنی ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی به آن پرداخته شده است.

(د) روش تحقیق :

از آنجایی که در موضوع مورد پژوهش، بررسی سوابق تاریخی مفاد قانون مورد بحث الزامی است، ناچار از مراجعه به پیشینه تاریخی تصویب مواد و مقررات قانونی شده‌ایم. بنابراین در مجموع، روش این تحقیق جنبه‌ی مطالعه‌ی کتابخانه‌ای دارد. به این صورت که با مراجعه به کتب حقوقی شامل نظریه‌ها و آراء صادره از مراجع قضایی و سایر مراجع ذیربط و با تجزیه و تحلیل آنها به بررسی و تحقیق پرداخته‌ایم. همچنین قابل ذکر است که با بررسی پرونده‌های مطروحه در مجتمع ویژه رسیدگی به جرایم کارکنان دولت، به نوعی تحقیق میدانی نیز بر آن اضافه شده است. در مورد پیشینه تحقیق نیز این نکته قابل توجه است که مطالعه و تحقیق منسجم و گسترده براساس قوانین و مقررات موجود در باره جرم تصرف غیرقانونی غیر از چند مورد پایان نامه تحت عناوین جرایم مالی کارمندان دولت، تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت، سوء استفاده کارکنان دولت از اموال عمومی دولتی، بررسی جرم تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی و عمومی در حقوق کیفری ایران، ملاحظه نگردید.

اما با وجود کمبود منابع تحقیق، این مختصر با هدایت و راهنمایی اساتید محترم راهنما و

مشاور فراهم شده است.

فصل اول :

کلیات

گفتار اول) واژه شناسی و مفاهیم

تصرف با نصب تاء و صاد و ضمه راو تشدید آن، مصدر متعدی ثلاثی مزید از باب تفعّل و از ریشه عربی «صرف» گرفته شده است.

صرف در عربی دارای معانی متعدّد از قبیل تبدیل و عوض کردن مثل (صرف دنانیر) یعنی پول را خرد کرد یا پول را با پول و ارز دیگر عوض کرد، مصرف و خرج کردن مثل (صرف المال) یعنی مال را مصرف و خرج کرد، تغییر دادن مثل (صرف ا... الریاح) یعنی خداوند جهت باد را تغییر داد.^۱

در فرهنگ لاروس، تصرف در معنای اختیار عمل داشتن، چیزی را به میل خود تغییر دادن و با آن رفتار کردن آمده است.^۲

در زبان فارسی نیز تصرف به معنی به دست آوردن، به دست گرفتن، مالک شدن، دست به کاری زدن، چیزی را به میل خود تغییر دادن و نیز به معنای تغییر آمده است.^۳

با توجه به معنای لغوی تصرف، افزودن اصطلاح غیرمجاز و غیرقانونی بر آن هر یک از معانی مذکور با معنای اخیر همراه می شوند.

هر چند تصرف غیرقانونی به عنوان یک مجموعه در فرهنگ ها مطرح نشده و معنای آن بیان نگردیده است ولی در واژه نامه حقوق اسلامی، تصرف به معنای

APPROPRIATION و تصرف غیرقانونی نیز تحت عنوان MISAPPROPRIATION

^۱ - بندر ریگی، محمد، فرهنگ عربی به فارسی منجدالطلاب، چاپ سوم، انتشارات اسلامی، ص ۳۰۵.
^۲ - جز، خلیل، فرهنگ عربی به فارسی لاروس، مترجم سیدحمید طبیبیان، جلد اول، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۵، ص ۵۸۲.
^۳ - معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، جلد اول، دانشگاه تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۲، ص ۱۰۹۱، همچنین دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، حرف «ت» چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

آمده است^۱ لکن در فرهنگ‌های لغت حقوقی، معادل انگلیسی تصرف POSSESSION عنوان شده است.^۲

در فرهنگ‌های حقوقی POSSESSION در معنای متعددی از قبیل دلالت بر وجود رابطه حقوقی بین اموال اعم از منقول و غیرمنقول و شخص، کنترل مادی بدون معارض قانونی بر اموال، کنترل مادی بر اموال توأم با حمایت قانونی آمده است.

در فرهنگ بلکس لا (Blacks Law) تصرف به معنی کنترل مادی بر اموال و تصرف غیرقانونی تحت عنوان Illegal or Unlawfull Possession به معنای برداشت وجوه و اموال دولت به طور موقت بدون محروم کردن دائمی مالک آن آمده است.

آقای دکتر جعفری لنگرودی در دائره المعارف حقوقی در تعریف تصرف چنین گفته است:
«تصرف در اصطلاح حقوقی دو معنا دارد :

۱- معنای عام و آن عبارت است از تجلّی خارجی یک وضع، مانند تصرف شخص در طلب خویش: به عبارت دیگر، تصرف در این معنی عبارت از این است که مالی (عین یا غیرآن) در اختیار کسی (بی واسطه یا باواسطه) باشد، خواه مال خود او یا دیگری، و او بتواند به حساب خود یا دیگری نسبت به آن مال تصمیم بگیرد. در معنای خاص، تصرف به حالتی گفته می‌شود که مال معین یعنی خارجی به طور قانونی یا غیرقانونی تحت اختیار کسی باشد و او به حساب خود و برای خود نسبت به آن مال تصمیم بگیرد.»

^۱ - میرمحمد صادقی، حسین، واژه نامه حقوق اسلامی، تهران، انتشارات میزان، ۱۳۷۶، ص ۵۶.
^۲ - کشاورز، بهمن، فرهنگ حقوقی انگلیسی به فارسی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۷، ص ۱۷۷.

۲- همین نویسنده، در تعریف تصرف غیرقانونی چنین گفته است: «تصرف غیرقانونی مترادف یا تصرف عدوانی و اعم از غصب است. لکن در حقوق جزا دو معنی دارد. در یک معنی، اعم از اختلاس و سایر تصرفات غیرقانونی است و عبارت از تصرف، اموال دولتی بدون مجوز قانونی امناء دولت است و در معنای خاص، تصرف اموال منقول دولت توسط کسی که امنیت در حفاظت آنها است».^۱

با مذاقه در معانی مذکور در فرهنگ های لغت معلوم می شود معنای تصرف، اعم از استیلاء بر مال به عنوان مالکانه و استعمال و مصرف به دلخواه است و مسلّم است که منظور ما از تصرف غیرقانونی در وجوه یا اموال دولتی و عمومی معنای اخیر تصرف است. بدین جهت با تصرف عدوانی، موضوع ماده ۳۵ ق. م. ۱۵۸ ق. آ. د. م. و ماده ۶۹۰ ق. م. ا. که هر سه دلالت بر استیلاء و اثبات ید دارند، متفاوت است.

الف) واژه شناسی

تصرف در لغت به معنی دست به کاری زدن، به کاری دست یازیدن، به دست آوردن، چیزی را مالک شدن و هر کاری را به میل خود تغییر دادن است.^۲

^۱-جعفری لنگرودی، محمدجعفر، دائره المعارف حقوقی، جلد اول، چاپ اول، تهران، انتشارات مشعل آزادی، ۱۳۳۷.
^۲- عمید، حسن، فرهنگ فارسی عمید دوره سه جلدی، جلد اول، انتشارات امیرکبیر؛ ص ۶۹۰.

ب) تعریف جرم تصرف غیرقانونی

در مقررات کیفری قانونگذار برخی از جرایم را تعریف کرده و در برخی دیگر به ذکر مصادیق پرداخته است. جرم مذکور نیز از جمله جرایمی است که قانونگذار آن را تعریف نکرده است و فقط به ذکر مصادیق آن اکتفاء کرده است.

تصرف غیرقانونی در حقوق جزا در معانی ذیل بکار می رود

الف - در معنی اعم که شامل اختلاس و سایر تصرفات غیرقانونی است.

ب - در معنی اخص عبارت است از تصرف بدون مجوز قانونی امانت اموال دولت (یا اموالی که متعلق به افراد و اشخاص است و دولت به امانت آنها را نگه می دارد) در اموال منقولی که امین در نگهداری آنها هستند.^۱

با مطالعه تعریف دکتر جعفری لنگرودی از جرم تصرف غیرقانونی در اموال دولتی، ملاحظه می گردد که وی این جرم را فقط در اموال منقول قابل تحقق می داند، در حالیکه لفظ اموال در ماده ۵۹۸ ق. م. ا. بطور مطلق بکار رفته است و شامل اموال منقول و غیرمنقول است لذا از این حیث این تعریف جامع افراد نمی باشد.

نویسنده دیگری در تعریف این جرم می گوید: تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال دولتی عبارت است از تصرف و هزینه غیرمجاز از سوی کارمندان و مدیران دولتی و مؤسسات عمومی، نیروهای مسلح، قوای سه گانه در اموال و وجوهی که به مناسبت وظیفه به آنان سپرده شده است بدون اینکه قصد تملک آن را به نفع خود یا دیگری داشته باشد. تصرف غیرقانونی

^۱ - جعفر لنگرودی، محمدجعفر و اثر مینولوژی حقوقی، چاپ شانزدهم، انتشارات گنج دانش، ۱۳۸۵.